

# Ribickis: mūs finansē pēc pārpalik

Baiba LULLE

**Kāda izskatās eksakto, inženierzinātņu studiju nākotne, tās starptautiskā konkurētspēja, iekšējais pieprasījums un studentu spējas tās apgūt, kādi ir Latvijas augstākās izglītības izaicinājumi, Neatkarīgās intervija ar Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) rektoru Leonīdu Ribicki.**

**Neatkarīgā: – Kā vērtējat reflektantu kvalitāti un kvantitāti?**

**Leonīds Ribickis:** – Par kvalitatīvajiem rādītājiem varēsim spriest vēlāk, pašlaik, ja vien ir nolikts centralizētais eksāmens (CE), pieņemam studiju pieteikumu, bet, cik labi viņi ir matemātikā, fizikā, redz vēlāk. Vismaz 90% programmu augstākā matemātika un fizika ir jau pirmajā kursā. Dažviet gan tā pārnesta uz otro kursu, lai jaunos studentus neatbaidītu, dažas programmas specifiskos priekšmetus, kas saistīti ar nākotnes profesiju, dod jau pirmajā semestrī, lai jaunieši saprot, kas viņiem būs jā dara. Bet vairākumā programmu tradicionāli 1., 2. kursā ir augstākā matemātika, ķīmija, fizika, informātika, kas arī sagādā lielākās grūtības, lai gan katru nedēļu ir tikai ap 20 kontaktstundām, nevis kā normālā darba nedēļā 40. Vācijā, piemēram, 36–38 stundas nedēļā tādā vai citādākā formā studentiem ir aktīvais darbs ar pasniedzējiem.

**– Pietiek ar šīm 20 stundām?**

– Ar to pietiek filozofijā, sociālajās zinātnēs, bet ne inženierzinātnēs, arhitektūrā un citās eksaktajās zinātnēs, kur jāveic arī individuālie laboratorijas darbi, pētniecība.

**– Jūs arī nedrīkstat vairāk kā šīs 20 stundas studentus noslogot?**

– Pirms pieciem gadiem valdība atļāva palielināt kontaktstundu skaitu, bet finansējumu tam neparedzēja. Mēs varam operēt tikai ar to finansējumu, kāds mums ir, ko samazināja uz pusi 2008. gadā.

– Bet tāpat jau visu studiju procesu nevaram nodrošināt tikai ar valsts budžeta līdzekļiem. Mēs piesaistām papildu līdzekļus zinātniskajai pētniecībai, kurā tiek iesaistīti arī studenti un kur profesori nopelna lielāko daļu algas. Darbs ar studentiem viņiem ir vairāk hobijs, kas netiek atmaksāts pilnībā, kā tas ir biznesa skolās, kur profesoram pamats ir studentu mācīšana.

Kopš 2009. gada, kad finansējumu augstākajai izglītībai samazināja uz pusi, tas nav būtiski pieaudzis un nav sasniedzis iepriekšējo līmeni, nemaz nerēķinot inflāciju.

Kvantitatīvi pieteikumu ir vairāk. Lielākais pārsteigums ir par to, ka Ķīmijas tehnoloģijas studiju programmā jau pirmajās divās nedēļās ir aizpildītas visas budžeta vietas un pat ir viens maksātgribētājs! Līdz šim budžeta vietas šajā specialitātē bieži palika neaizpildītas līdz septembrim un dažkārt tās bija jāatdod citām specialitātēm. Varbūt ietekmēja mūsu vienošanās ar Olaines Mehānikas un teh-

noloģijas koledžu, kas aģentūras statusā pēc gada pievienosies RTU, varbūt [ietekmēja] pieprasījums pēc ķīmijas tehnoloģiem, kurus jau ievēd no ārzemēm.

Mums, ieskaitot koledžas, ir 53 augstākās izglītības iestādes, skaitot tikai augstskolas, universitātes – 27. Katra cīnās par studentiem.

**– RTU vienotajā sistēmā pieteikušies 2389 studētgrībētāji, kas par savu pirmo prioritāti izvēlējušies RTU, par 74 vairāk nekā pērn.**

– Reflektanti, saliekot prioritātes, varēja pieteikties pat līdz desmit studiju programmās. Uz katru budžeta vietu ir vismaz četri līdz desmit grībētāji, bet viss mainās, kad jāizlemj, vai viņi tiešām noslēgs līgumus un studēs RTU.

**– Procentuāli tomēr tas ir mazāks pieaugums nekā Latvijas Universitātei (LU) un Rīgas Straidiņa universitātei (RSU). Jaunieši joprojām tik ļoti neiekāro eksakto, inženierzinātņu studijas kā humanitārās, sociālās? Topā ir tiesības, komunikācija, medicīna, arī datorzinātnes LU, un tikai tad, vēl pa vidu iejaucoties psiholoģijai, seko RTU tehniskās programmas. Pārāk grūtas, jauniešus nesaista vai Latvijā nav tik liela pieprasījuma pēc šiem speciālistiem?**

– Ir nosacīti vieglākas studiju programmas, vairāk filozofiskas, un sarežģītākas, kā, piemēram, inženierzinātnes, enerģētika, kur jāstudē matemātika, fizika, informātika, tehnoloģijas un dažādas materiālu mācības, kur ne tikai ir jāsaprot, bet arī eksperimentāli jāpārbauda. Šo speciālistu klūdas var maksāt ļoti dārgi, tāpēc kvalitātes prasības pret šiem speciālistiem ir augstas.

No mūsu pirmajiem RTU Inženierzinātņu vidusskolas absolventiem divas trešdaļas studēs RTU pēc individuāla plāna. Protams, mēs grībētu, lai visi beidzēji mācās pie mums, tāpēc šo skolu veidojām, bet dažiē ir specifiskas intereses, cits grīb studēt ārzemēs. Bet labi arī, ka šīs divas trešdaļas jauniešu studēs pie mums, un domāju, ka pēc pieciem gadiem viņi jau būs doktorantūrā, apmēram pusi augstskolas augstākās matemātikas viņi jau ir apguvuši.

**– Redzat, ka šādu skolu veidošana, sadarbība ar tām drīzāk ir tas ceļš, kā vairot kvalitatīvo studentu skaitu, kas neatbirst jau pēc pirmā studiju gada? Vai tomēr, kā esat izteicies, jāatjauno centralizētie eksāmeni fizikā un ķīmijā?**

– Domāju, ka jābūt noteiktam komplektam centralizēto eksāmenu, ko kārtu vidusskolās, ģimnāzijās vai profesionālajās skolās, lai viņi varētu iekļūt visās Latvijas augstskolās.

**– Kādi ir studentu atbiruma rādītāji, cik tie ir salīdzināmi ar citām Latvijas un līdzīga profila Eiropas augstskolām?**

– Ir dažādi rādītāji – vidējā statistika, atbirums pēc gada, pēc semestra, aprēķins, cik beiguši no tiem, kas iestājās vienā grupā. Kad es studēju, grupā iestājās 25, mēs beidzām 13. Tagad daļa programmu līdzīgi – pabeidz puse līdz divām

trešdaļām. Savādāk ir sociālajās zinātnēs, kur lielākā daļa maksā un ir rotācija, studentiem cīnoties par iekļūšanu budžetā. Tur pabeidz 80–90%, bet cits jautājums ir, vai vēlāk viņi arī strādā apgūtajā profesijā. RTU gan arī no arhitektiem faktiski visi, kas iestājas, arī beidz. Viņi ir ļoti motivēti, konkurss ir liels. Datorsistēmu programmētājiem gan arī konkurss ir liels, bet otrajā gadā viņi jau ir iemācījušies normāli programmēt, sāk strādāt un viņiem vairs nav laika beigt studijas. Ap 70% iegūst bakalaura grādu, bet ir milzīgas problēmas datorsistēmās un informācijas tehnoloģijā nokompletēt maģistrantūru. Jaunieši, kuri prot programmēt un ir iesaistīti ārvalstu uzņēmumos, nereti saņem vairāk nekā profesori. Viņi nesaprot, pa kuru laiku un kāpēc studēt maģistrantūrā, ja ir tik laba alga un nākotne izskatās skaista. Ja puse no beidzējiem nav ar mieru nākt maģistrantūrā, tad tas ir skumjš rādītājs.

Savukārt, elektrotehnikas un enerģētikas studentiem ir pretēja tendence – uz bakalauriem jaunieši baidās iet, jo būs daudz jā mācās, bet, kad viņš ir bakalaurus beidz un strādā, vairākums tomēr nāk uz maģistrantūru, pat no citām ar elektrotehniku saistītām profesijām.

**– Valsts budžeta vietu skaits ir atbilstošs darba devēju, darba tirgus pieprasījumam?**

– Tas ir trīsreiz par mazu. Pirms diviem gadiem mums 1000 budžeta vietu atņēma, jo kopējais finansējums nepalielinājās, bet par 30% palielināja vienas bāzes studiju vietas izmaksas. Par bāzes finansējumu tiek uzskatīts finansējums vienai juristu studiju vietai, kam savulaik valdība gadā deva ap 900 eiro, bet tagad dod 1300 eiro. LU par juristiem dabūja vairāk naudas, bet mums iedeva to pašu naudu, kaut vienam inženierzinātņu studentam gadā vidēji nākas tērēt ap 3900. Pārējo mums jāpieliek pašiem klāt.

Piemēram, Spānijā un Portugālē valdība dod 7,5 tūkstošus eiro par vienu studentu, un students gadā maksā 2000 eiro līdzfinansējumu, kopā sanāk 9500–10 000 eiro par vienu studentu. Mums valdība faktiski dod tikai līdzfinansējuma līmeni, bet ne pamatsummu, kas vajadzīga arī, lai uzturētu modernas laboratorijas, lai katrā laboratorijā būtu tehniķis, laboranti, inženieri, kas kaut ko veidos, jārod pašiem. Mums finansējumu augstākajai izglītībai deva tikai tik, cik palika pāri no pārējiem.

**– Jūsuprāt, šīs trūkstošais finansējums, kādēļ nevar pieteikami finansēt zinātnisko sadaļu, ir arī iemesls, kāpēc mēs dažādos augstskolu starptautiskos reitingos esam zemu?**

– Jā. Summa, ko valsts Latvijā studiju procesam atvēl visām augstskolām kopā, ir mazāka, nekā Igaunijas valdība dod vienai Tartu Universitātei, kurā ir 12 000 studentu. Mums RTU ir gandrīz 15 000 studentu, par kuriem saņemam nepilnus 27 miljonus no valdības. RTU ir 6050 valsts budžeta vietu un RTU budžeta vietas, lai varētu kom-



**VISĀM KOPĀ TIK, CIK IGAUŅI DOD VIENAI AUGSTSKOLAI.** Leonīds Ribickis: «Summa, ko valsts Latvijā studiju procesam atvēl visām augstskolām kopā, ir mazāka, nekā Igaunijas valdība dod vienai Tartu Universitātei»

pensēt tos, kas izkrit no valsts budžeta vietām.

Tartu 12 000 studentiem valsts iedod 110 miljonus, un viņi veic zinātnisko pētniecību! Tartu Universitātē ir ap 1500 doktorantu, RTU – 550. Tartu universitāte doktorantus pieņem darbā, maksā algu, bet mūsējiem tikai stipendiju, kuras pietiek braukšanas kartei. Pārējais atkarīgs no tā, cik profesors ir spējīgs iesaistīt savu doktorantu pētniecībā. Ja profesoram ir projekti, doktoranti tiek iesaistīti, bet pēc dažiem gadiem tie var uz laiku beigties, un doktorants paliek bez nekā. Tā ir būtiska atšķirība.

Iepriekšējā plānošanas periodā no Eiropas struktūrfondiem četrus gadus iedeva naudu doktorantiem kā stipendiju 800 eiro uz rokas. Tad gadā Latvijā aizstāvējās 300 jauno doktoru. Tagad nolēma dot grantus tikai pēc tam, kad iegūts doktora grāds, rezultātā visās universitātēs kopā gadā aizstāvas tikai 150 doktorantu. Nevar pārtraukt finansējumu doktorantiem, ja grīb, lai valsts attīstās, veido zinātnisko produkciju plūsmu tautsaimniecībai! Labi, dažs maģistrants arī vienā vai divos gados var izveidot kaut ko līdzīgu produktam, bet tādu istu jauninājumu radīt var tikai doktorants četros gados.

**– Šīs šķēres starp pasaules, Eiropas un mūsu labākajām augstskolām nepaliek arvien lielākas ar šādu finansēšanas pieeju, vai ir tomēr iespēja pamazām vilkt klāt? No vienas puses, RTU izceļ to, ka QS World University Rankings 2019 atrodas augstāk nekā citas trīs reitingā iekļautās Latvijas augstskolas, no otras puses, 751.–800. vieta**

**no 1000 augstskolām nav augstā un ir apmēram par 100 pozīcijām zemāka nekā pērn!**

– Jāsaprot, ka tas nav no 1000 augstskolām. Pasaulē ir 30 000, bet pētījumā ņemtas tikai tās, kuras izgājušas cauri pirmajiem trim sietiem, kuriem 29 000 nemaz neiziet cauri! Ja trīs mūsu augstskolas iekļūst pirmajā tūkstoši, tas jau ir liels sasniegums mūsu finanšu stāvoklī, jo tur galvenais ir publikāciju kvalitāte, citējamība. Kā to var iegūt, ja nav naudas?

**– Tomēr, kāpēc šis kritiens par simts pozīcijām?**

– Mēs nekritām, bet citi attīstās straujāk. Darām, ko varam, mūsu iespēju robežās un darīsim vēl vairāk, ne velti RTU jau piecus dus ir noslēgusi līgumu ar CERN, pasaulē lielāko kodolpētniecības centru. Latvija tajā vēl pagaidām nav uzņemta, jo mums nav tādas kapacitātes augstas enerģijas daļiņu fizikas pētnieku. Mums ir LU Fizikas un matemātikas fakultāte, bet tur, izrādās, nav fiziķu, kas spēj pētīt atomfiziku, un nav arī, kur pētīt – Salaspils atomreaktoru Eiropas Savienība lika slēgt. Lai attīstītu augstas enerģijas daļiņu fizikas pētniecību Baltijā, Latvijas, Lietuvas un Igaunijas universitātes ir nodibinājušas CERN Baltijas grupu un patlaban kopā veido starptautisku maģistrantūras studiju programmu daļiņu fizikā.

Mūsu zinātniskā kapacitāte ir iznīcināta ar ilgstoši mazo finansējumu zinātnei un augstākajai izglītībai. Tas ir mazspējīgs valsts lēmums, kas tika pieņemts 2008. gadā, kad nolēma, ka izglītība nav prioritāte. Tajā pašā laikā Ziemeļvalstis 2008., 2009. gadā palielināja

# uma principa

finansējumu augstākajai izglītībai. Par kļūdām jāmaksā!

**– Ne tikai Ziemeļvalstis, bet arī jaunās ES valstis, jo arī jauno ES valstu (kas iestājās ES 2004. gadā) reitingā starp 13 valstu pirmajām 53 augstskolām Latvijas augstskolas ir lejasgalā, augstāko – 31.–40. – vietu ieņemot LU, kamēr pirmajā vietā ir Tartu Universitāte.**

– Igaunijai arī nesamazināja finansējumu augstākajai izglītībai!

**– Pat ES nabadzīgākās valsts Rumānijas augstskolas ir augstāk!**

– Tāpēc ar laiku visi aiziet mums priekšā. Katra publikācija kaut ko maksā. Nevaram atsperties tikai uz vienu vai diviem Latvijas zinātniekiem, kuri piedalās kādā pasaules pētniecības grupā un, piemēram, pēta Antarktīdu vai kvantu fiziku. Mums vairāk jāraugās uz pielietojamo zinātni, kas vajadzīga tautsaimniecībai. Esam vienlaikus jauno zināšanu un produktu attīstītāji, speciālistu gatavotāji visai tautsaimniecībai inženieru jomā.

**– Pēc ievēlēšanas amatā 2011. gadā paudāt, ka jūsu mērķis ir «piesaistīt trīs četras reizes lielāku finansējumu zinātniskajai pētniecībai, pārsvarā – no komercuzņēmumiem, uzņēmējiem, biznesa vides», ka nevar cerēt tikai uz budžeta dotāciju, bet aktīvi jāpiedalās un jāizmanto iespējas visās starptautiskajās programmās – ES, Japānas, ASV un citu valstu mērķprogrammās. Cik lielā mērā tas izdevies?**

– Piesaistītais finansējums no biznesa vides procentuāli no kopējā budžeta ir četrkārt lielāks nekā tad, kad es sāku darbību šajā amatā, tas svārstās no 10 līdz 14%. Sadarbība ar uzņēmējiem arvien paplašinās, mums ir līgumi, piemēram, ar tādiem lieliem uzņēmumiem kā *Latvijas meži*, *Latvenergo*, *Latttelecom*, *Latvijas Mobilais telefons*, *Latvijas dzelzceļš*. Nesen arī noslēdzām sadarbības līgumu ar *Dzintaru*, un ir jau konkrēti plāni, kā, ko darīt, kādas vielas pētīt, lai viņiem arī palīdzētu. *Latvijas mežiem* mūsu zinātnieki izstrādājuši tehnoloģijas, kā šķeldas pelnus izmantot ceļu stiprināšanai, lai pa tiem var iebraukt mežā slapjā laikā un purvainos apvidos. Esam pārdevuši vairākas iekārtas *Mercedes* ražotājam *Daimler AG*. Uzņēmuma robotizētās fabrikas tērē daudz elektroenerģijas, un mēs kopā ar mūsu doktorantiem, vienu no kuriem viņi «nopirka», industriālajiem robotiem izstrādājām līdzstrāvas elektroapgādes sistēmu, kas ietaupa elektrību. Šo sistēmu *Daimler* ir nolēmis ieviest savās ražotnēs.

**– Praktiskajā darbībā uzņēmēju lokā RTU tiek novērtēta augstāk nekā starptautiskajos reitingos?**

– Uzņēmēji jau septīto gadu RTU ierindo pirmajā vietā Latvijā. Starptautiski darba devēju aptaujā pirms gada RTU bija 194. vietā pasaulē, tagad – 401. Tas pamatā ir mūsu pašu nelielas nolaidības dēļ, neatgādinot uzņēmējiem un mūsu ārzemju partneriem, ka ir jāaizpilda un jāaizsūta anketas.

**– Kā izskatās augstskolas finansēšanā? Pērn RTU parādsaistības bija 23 miljoni eiro. Šogad tās sarukušas?**

– Parādsaistības rodas valdības lēmuma dēļ nelīdzfinansēt Eiropas struktūrfondos piesaistītos līdzekļus. Iepriekšējā periodā pašiem bija jāatrod 15–16% līdzfinansējums zinātnisko iekārtu iegādei u.c. Mums ir par vairākiem desmitiem miljonu nopirkta zinātniskās iekārtas dažādās fakultātēs, mums ir pāri par 100 katedru, katra nodarbojas ar zinātnisko pētniecību, un ap 30 institūtu. Ja jāpērk mikroskops, kas maksā 1,2 miljonus, 200 000 jādabū pašiem! No kā mēs varam dabūt? No budžeta dotācijas mācību procesā? Tā visa jāiztērē studentu apmācībai. Nevaram arī paņemt no maksas studentiem, kas maksājuši par studijām, jo ir izrēķināts, cik, par ko jāmaksā. Varam tikai no atskaitījumiem zinātniskās pētniecības infrastruktūras attīstībai vai arī aizņemties.

RTU pieder pāri par simts «jumiem», dažādas ēkas studiju procesam, dzīvošanai, tehnoloģiju parks. Mūsu nekustamā īpašuma tirgus vērtība ir gandrīz 400 miljonu eiro. Rēķinot pret to, aizņemtais ir mazāk par 5%, bet mums ir problēmas tās ēkas realizēt – valdība nekādi nevēlas pārņemt mūsu studijām nevajadzīgos īpašumus. Mēs jau gadus četrus cīnāmies, lai likumus mainītu, lai pārliecinātu, ka tas vajadzīgs augstskolu attīstībai. Vienīgais, ko varam darīt, ir izīrēt, un no šīs naudas arī sedzam aizdevumus. Bet mums jau ir jānāca studenti nevis jānodarbojas ar nekustamo īpašumu apsaimniekošanu!

Kopš neatkarības atgūšanas valdība nav devusi nekādus līdzekļus infrastruktūras attīstībai, ir bijuši tikai ES struktūrfondi, kas pirmo reizi ļāva mums Ķīpsalā sakārtot esošās mājas, izremontēt kopmītnes, uzcelt jaunu māju. Jau ir renovēta *ķīmiķu* ēka, uzcelta bibliotēkas jaunā ēka, vēl būs jauna ēka *datoristiem* – to darām tikai par Eiropas struktūrfondu līdzekļiem. Brīdī, kad lēma, kā tos līdzekļus izmantos, kāds gudriņieks ieteica valdībai, ka augstskolām pašām jādabū līdzfinansējums. Tas bija ap 2009., 2010. gadu, laiku, kad augstskolām drastiski tika nogriezti finanšu līdzekļi.

Ēkas, kuras vairs neizmantojam studijām, izīrējam, lai veiktu valorizāciju – jaunu tehnoloģiju ieviešanu dzīvē caur uzņēmējdarbību. Bet ES naudas izmantošanas nosacījumi liedz piecus gadus pēc ēku atjaunošanas vai uzbūvēšanas tur laist iekšā privātos uzņēmējus, lai gan, no otras puses, sadarbība tiek veicināta. Tur ir pretruna, kuru veicinājusi Latvijas eirobirokrātu attieksme: labāk darīsim tā, lai mums būtu mazāk galvassāpju, nevis lai būtu labāk vietējiem.

**– Jums ir cerības, ka tuvākajā laikā attieksme pret augstākās izglītības pienācīgu finansēšanu varētu mainīties?**

– RTU 150 gadu jubilejā teicu, ka Latvijā jābūt obligātai augstākajai izglītībai, un tas nozīmē, ka augstākā izglītība jāfinansē no valsts budžeta, lai tas tiešām būtu ieguldījums valsts attīstībā. ■